

Tarnowo Pałuckie

[dawniej Tarnowo]

Wieś opactwa cysterskiego w Łeknie (Wągrowcu), obdarzona przywilejem lokacyjnym wystawionym 14 stycznia 1370 r. [KDW XI, nr 1749]. Lokacja jednak się nie powiodła, na co zapewne wpływ miało założenie nowego ośrodka municypalnego w Wągrowcu.

[1577] Wieś miała 6 śladów [Pawiński, s. 192].

[1579] We wsi było 5 śladów osiadłych, ślad roli sołectkiej [Pawiński, s. 192].

[1618] Podatki pobierano z 5 łanów osiadłych i łanu sołectkiego – razem 6 fl [Parczewski, s. 263].

[ok. 1710] Wieś miała 2 dymy [Bibl. Kórnicka PAN, rękopis BK 360, k. 78v].

[1775] Dane dotyczące tej wsi nie zachowały się [APP, Tabela Kcynia 37].

[1788] We wsi było 12 dymów [Magazin für die neue Historie und Geographie, Bd. 22, Halle 1788, s. 65 (73)].

Tarnowo Pałuckie [parafia]

Parafia rzymsko-katolicka w dawnej archidiecezji gnieźnieńskiej, archidiakonacie gnieźnieńskim i dekanacie Łekno.

Parafię w Tarnowie Pałuckim erygowano przed 1392 r. Dokładna data erekcji parafii nie jest znana [KDW III, nr 1324, gdzie wymieniono plebana Tomisława]. Zapewne pomiędzy 1392 a 1404 r. opactwo wągrowieckie (łekneńskie) rozpoczęło starania o inkorporowanie kościoła św. Mikołaja w Tarnowie Pałuckim do klasztoru i nabycie doń wszelkich praw patronackich. Dostrzec można więc istotny związek pomiędzy opuszczeniem siedziby klasztoru łekneńskiego a rozpoczęciem procesu jego przeniesienia do Wągrowca.

Według S. Librowskiego [*Repertorium akt wizytacji*, cz. 4, s. 156], parafię tarnowską, założoną w XIII w. do opactwa cysterskiego w Wągrowcu wcielono w 1453 r. Problem jednak rozstrzyga dokument papieża Innocentego VII z dnia 24 listopada 1404 r. przyznający prawo patronatu opatom wągrowieckim nad kościołem w Tarnowie [KDW VII, nr 533]. Proces inkorporacji – wcielenia parafii do opactwa – trwał zazwyczaj długo. Prawo patronatu

integralnie związane z prawem prezenty kandydata na plebana mogło być egzekwowane dopiero po zawakowaniu godności, a zazwyczaj po śmierci ostatniego plebana – duchownego świeckiego. Tak też przebiegał on w przypadku Tarnowa Pałuckiego.

Pierwszym jej proboszczem był Tomisław znany z 1392 r.; kolejny – Maciej, występuje w 1402 r. Wymieniono go w dokumencie opata wągrowieckiego Chrystiana de Speinheim z dnia 19 czerwca 1402 r. i zawierającym nadanie sołectwa w Łęgniszewie dla Wawrzyńca oraz niejakiego Alberta. Wspomniani należeli zapewne do kręgu klienteli klasztornej [KDW VII, nr 449]. Maciej nie żył już 10 kwietnia 1415 r. gdyż tego dnia Mikołaj *Strzeszkonis*, wikariusz generalny i kanonik gnieźnieński, syn Strzeszka nadał probostwo w Tarnowie cystersowi, bratu Tylmanowi z zakonu cysterskiego, prezentowanemu na tę godność przez Jakuba, opata wągrowieckiego [KDW VII, nr 754]. W cytowanym dokumencie wspomniano, że wakujące probostwo tarnowskie nadano Tylmanowi po śmierci *Mathie ultimi et immediati rectoris*.

Momentem przełomowym w dziejach parafii było inkorporowanie jej do klasztoru cysterskiego w Wągrowcu i przyznanie tutejszym opatom prawa patronatu, tj. prezentowania własnego kandydata na godność plebana. Stało się to na mocy decyzji papieża.

Problem inkorporacji parafii do klasztorów cysterskich, także benedyktyńskich i innych znajduje dobrą dokumentację źródłową. W literaturze jednak nie ma wyczerpującego opracowania na ten temat i poza studium J. Kłoczowskiego nikt się tym problemem bliżej nie zajmował [Kłoczowski J., *Z zagadnień funkcji społecznych cystersów w Polsce średniowiecznej, Opuscula Casimiro Tymieniecki septuagenario dedicata*, Poznań 1959, s. 104-126; Flaga J., *Działalność duszpasterska cystersów na ziemiach Rzeczypospolitej w trzeciej ćwierci XVIII wieku na działalności innych zakonów mniszych*

Kościół parafialny w Tarnowie Pałuckim.

(w:) *Historia i kultura cystersów w dawnej Polsce i ich europejskie związki*, pod red. J. Strzelczyka, Poznań 1987, s. 499-515]. Niewyjaśnione pozostają przyczyny nasilenia się procesu przejmowania parafii, pozostających przecież pod zarządem duchowieństwa świeckiego. Nie wiadomo czy można się ich dopatrywać w próbie odnowienia duchowego kościoła rzymsko-katolickiego (*devotio moderna*), potrzebie otwarcia

się zakonów o ścisłej klauzurze wobec wiernych, brakiem odpowiednich kadr wśród kleru świeckiego lub też innymi czynnikami. Wiadomo jednak, że wszystkie parafie inkorporowane do klasztorów leżały w miejscowościach stanowiących ich własność. Tak też było w przypadku opactwa cysterskiego w Łądzie nad Wartą, które w początkach XV w. poczęło zabiegać o przyznanie mu prawa patronatu nad kościołami parafialnym w jego dobrach Zagórowie, Łądku (miasta), doprowadziło do erygowania parafii w Ostrowie Kościelnym [Problem inkorporacji tych parafii do opactwa łędzkiego omówiono obszernie w cytowanej pracy „dzieje opactwa cysterskiego w Łądzie nad Wartą”. Podobne problemy występują w przypadku przyłączenia parafii św. Andrzeja w Przemęcie do przenieszonego tu z Wielenia Obrzańskiego opactwa cysterskiego]. Nie wiadomo jednak, kiedy cystersi łędcy przejęli parafię w swoich dobrach na Pomorzu Gdańskim (Trąbki, Kłodawa). Podobne zależności można dostrzec w przypadku benedyktynów z Mogilna, którzy w tym czasie (pierwsza połowa XV w.) przejęli parafię św. Jakuba w Mogilnie, mieście należącym do miejscowego opactwa [KDW IX, nr 1203 – nadanie probostwa kościoła św. Jakuba w Mogilnie bratu Stefanowi z miejscowego opactwa benedyktynów. Tego samego dnia i roku arcybiskup Wojciech Jastrzębiec potwierdził prawa opactwa do kościoła św. Jakuba w Mogilnie (tamże, nr 1202)]. Znane są także inne przykłady ilustrujące proces inkorporacji parafii do klasztorów nawet w okresie późniejszym, jak np. kanoników regularnych w Kłodawie, którzy otrzymali probostwo w Sobótce w ziemi łęczyckiej, cystersów z Przemętu w Przemęcie itd., norbertanek ze Strzelna w Łęgniszewie.

Proces przejmowania parafii trwał od paru do kilkunastu lat. Zależne było to od woli kolatorów, władz diecezjalnych lub archidiecezjalnych, które nie zawsze chętnie przekazywały Służbę Bożą zakonnikom. W przypadku Tarnowa Pałuckiego toczył się on stosunkowo krótko.

Henryka plebana – już jako nieżyjącego wymieniono 8 czerwca 1430 r. [APP, Hock., nr 364]. Kolejnym plebanem tarnowskim był niewątpliwie brat z klasztoru wągrowieckiego Maciej, występujący 2 lutego i 20 kwietnia 1434, 28 października 1436, 11 marca 1441 r. [APP, Hock., nr 373, 374, 378, 389]. Pierwszy z cytowanych dokumentów to akt prezentacji Macieja na probostwo w Tarnowie Pałuckim.

Plebana Henryka jako następcę plebana Macieja wymieniono już 26 kwietnia 1441 r., ponadto w dokumentach wystawionych 22 grudnia 1447 oraz 9 października 1448 r. [APP, Hock., nr 390, 405, 407]. Arcybiskup Wincenty Kot, przebywając w Żninie

11 marca 1441 r. nadał probostwo w Tarnowie bratu Henrykowi, gdyż jego poprzednik Maciej, postąpił na opactwo cysterskie w Łądzie. Maciej jako opat klasztoru w Łądzie występuje w latach 1441-1478 [Według P. Wojtyniak, J. Łojko (*Dzieje opactwa cysterskiego w Łądzie nad Wartą i jego europejskie powiązania*, maszynopis w Bibliotece Publicznej w Koninie. Aneksy, nekrolog opactwa łędzkiego i katalog opatów łędzkich) opat Maciej 1441-1478 zmarł 29 lipca 1478 r. Tak też jest w komentarzu KDW X, nr 1540 przyp. 2].

Dnia 26 kwietnia 1441 r. oficjał gnieźnieński publikował dokumenty dotyczące obsady i prawa patronatu kościoła w Tarnowie. W tym dokumencie po raz pierwszy wspomniano o nowym plebanie Henryku [KDW X, nr 1543] oraz przekazano treść poprzednich dokumentów z 10 kwietnia 1415 r., 8 czerwca 1430 r., 11 marca 1441 r. [KDW VII, nr 754, IX nr 1233, X nr 1540]. Na tym dokumencie urywa się publikowany zasób średniowiecznych źródeł do dziejów interesującej nas parafii.

Kościół parafialny w Tarnowie Pałuckim.

Analizując biografie plebanów Tarnowa Pałuckiego dostrzegamy, że godność tę powierzano ludziom zdolnym, niejako predystynowanym do dalszej kariery duchownej. Dla nich Tarnowo Pałuckie mogło być swoistą szkołą skutecznego działania. Najwybitniejszymi plebanami byli bez wątpienia późniejsi opaci: węgrowski Adolf (1434-1444?) i łędzki Maciej (1441-1478).

Pleban Piotr znany jest z dokumentu wystawionego 25 sierpnia 1502 r. [APP, Hock., nr 545]. Jest on zapewne identyczny z plebanem Piotrem, znanym z przekazu *Liber beneficiorum* Jana Łaskiego [LBG I, s. 110].

O proboszczach Tarnowa Pałuckiego zachowało się parę wzmianek w nekrologu klasztoru cysterskiego w Łądzie nad Wartą [Monumenta Poloniae Historica, t. V, Lwów 1888,

s. 471-500]. Wpisy te wprowadzono do cytowanego obituarza zapewne za pośrednictwem suffragiów łekneńsko-wągrowieckich [na ten temat w niepublikowanej monografii J. Łojko, *Dzieje opactwa cysterskiego w Łądzie nad Wartą*, maszynopis w Bibliotece Publicznej w Koninie]. W tym źródle pod dniem 28 V wspomniano o zmarłym Piotrze, plebanie w Tarnowie, natomiast pod dniem 25 XI odnotowano zgon plebana Hermana. Identyfikacja obu duchownych, których zgonów nie opatrzono roczną datą śmierci jest utrudniona.

Parę informacji o plebanach z Tarnowa Pałuckiego zawiera także rękopiśmienny i kompilowany obituarz opactwa cysterskiego w Wągrowcu [APP, Akta zakonne – cystersi Wągrowiec AZ4/14, zob. poniższe uwagi w aneksach]. Jest to jednak źródło mało wiarygodne, kompilowane. Jego autor po zaginięciu starszego nekrologu posłużył się *suffragami*, które w pewnym stopniu można zrekonstruować na podstawie zachowanego nekrologu klasztoru w Łądzie, sumariuszami dokumentów klasztornych, kompilowanym katalogiem opatów łekneńsko-wągrowieckich, katalogiem arcybiskupów gnieźnieńskich, kalendarzami oraz najprawdopodobniej notami obituarnymi umieszczanymi na marginesach rękopisów oraz innymi źródłami. Z tego względu, pomijamy to niepewne źródło, mające jednak kapitalne znaczenie dla badań nad dziejami tej parafii od drugiej połowy XVII w. do supresji opactwa wągrowieckiego w XIX stuleciu.

Od zakonnika prezentowanego na godność plebana czy proboszcza świeckie władze diecezji lub archidiecezji wymagał spełnienia kilku warunków. Wiemy o tym ze statutów archidiecezjalnych, uchwalanych na synodach oraz z późniejszych siedemnastowiecznych dokumentów zachowanych w Archiwum Diecezjalnym we Włocławku [Librowski S., *Inwentarz realny dokumentów Archiwum Diecezjalnego we Włocławku*, t. I – VI, Włocławek 1994 n.; np. o takich egzaminach dla kandydatów na plebanów rekrutujących się z zakonu cysterskiego dowiadujemy się z dokumentu wystawionego w 1711 r. i skierowanego do opactwa w Koronowie – tamże, t. IV, nr 3256].

Dokładniejsze informacje o parafii w Tarnowie Pałuckim przynosi dopiero Księga uposażeń arcybiskupstwa gnieźnieńskiego Jana Łaskiego z początku XVI stulecia [LBG I, s. 110-111]. Według tego źródła w Tarnowie istniał już kościół pod wezwaniem św. Mikołaja. Prawo patronatu przysługiwało opatom wągrowieckim. Plebanem był Piotr, cysters z opactwa w Wągrowcu. Z parafią była powiązana świątynia w Klasztorcu, która była budowlą murowaną, podlegającą plebanowi z Tarnowa Pałuckiego. W tej świątyni odprawiano dwie msze za fundatorów opactwa.

Z uwagi na to, że cystersi z opactwa wągrowieckiego w tym czasie rekrutowali się spośród synów mieszczan kolońskich, pleban utrzymywał jednego duchownego świeckiego, wikariusza i zakrystiana (*ministro ecclesiae*). Uposażenie duchownych pochodziło z ról, rybołówstwa, karczmy. Uposażenie wikariusza i rektora szkoły stanowiły osobne role. Pleban czerpał dochody od dwóch rybaków mających prawo do połowu na jeziorze przyległym do Tarnowa Pałuckiego. Zapewne chodzi tu o jedno jezioro obecnie rozdzielone na dwa akweny [obecnie Jeziora Bracholińskie i Łekneńskie], co wynika z zachowanych inwentarzy Łekna z XVIII stulecia, przedzielone groblą przecinającą przesmyk pomiędzy Tarnowem a Łeknem. Mieszkańcy wsi świadczyli także daniny w postaci naturaliów z Klasztorza oraz byli zobowiązani do pracy na roli i świadczeń w pieniądzu. Wysokość tych świadczeń była uzależniona od posiadanych areałów gruntów i obliczana według łanu.

W granicach parafii leżały Tarnowo, Klasztorz, Krosno, Michorzewo, Bukowo, Kobylec, Durowo, Rgielsko oraz Nowa Wieś. Spisujący księgę uposażeń nie omieszkali zaznaczyć, że na terenie wsi Klasztorz, zwanej w następnych stuleciach także Podklasztorzem znajdował się drugi kościół, gdzie mieściła się pierwsza siedziba wągrowieckiego opactwa cysterskiego.

Najstarsza zachowana wizytacja archidiaconatu gnieźnieńskiego pochodząca z lat 1608-1609 dokładnie opisuje kościół parafialny w Tarnowie Pałuckim wraz z jego wyposażeniem i uposażeniem [AAG, E 40, k. 358v-359].

W opisie archidiacona Wincentego de Seve podano, iż kościół św. Mikołaja był budowlą drewnianą. Parafią zawiadywał pleban *Kiljan* [Kilian], brat z zakonu cysterskiego w Wągrowcu mianowany 18 lipca 1607 roku, prezentowany po śmierci poprzednika Grzegorza Ostrowskiego i instalowany 29 sierpnia tego roku.

Do parafii należały Tarnowa (Tarnowo Pałuckie), Klasztorz, Bukowo, Kobylec, Durowo, Rgielsko, Nowa Wieś, Michorzewo i Krosno.

We wnętrzu znajdowała się wielka altaria, kamienny ołtarz, duży krucyfiks, kielich z pateną, srebrna monstrancja, ampuła, drugi kielich, dwa korporaly, *cimbala* z czterema manuałami. Bogata była zawartość księgozbioru liturgicznego. Jego zawartość potwierdzać będą wizytatorzy w następnych latach aż do schyłku XVIII stulecia. Wymienione w wizytacji tytuły świadczą, iż podstawowy zbiór ksiąg liturgicznych przechowywanych w Tarnowie Pałuckim powstał znacznie wcześniej niż na początku XVII wieku. Był to stary mszał rzymski, trzynomowa agenda, brewiarz rzymski pergaminowy, graduał, antyfony, psalterz pergaminowy, homilie, biblia polska, *Summa anielska*, św. Augustyna *De civitate Dei*, księga

homilii Rózańskiego w sześciu woluminach, katechizm polski, *Postylla*, *Postylla* Białobrzeskiego, *De iusticia*, księga Tomasa z Akwinu.

Tak bogata biblioteka liturgiczna znacznie wykraczająca poza określone ramy Służby Bożej prowadzonej parafii wskazuje, że była ona zgromadzona jako lektura przebywających w Tarnowie Pałuckim braci zakonnych opactwa wągrowieckiego. Wizytacja wprawdzie nie podaje żadnej informacji o istnieniu w Tarnowie grangii lub jakiejś siedziby cysterskiej. Takiej hipotezy nie można jednak wykluczyć. Istnienie *domu* cysterskiego w Tarnowie znajdzie potwierdzenie w wizytacjach kanonicznych archidiakonatu gnieźnieńskiego i dekanatu łekneńskiego.

Wizytacja z lat 1639/1640 w zasadzie nie wnosi nic szczególnego o stanie technicznym świątyni, jej inwentarzu, uposażeniu [AAG, E 3, k. 72v-71]. W kościele znajdował się relikwiarz w formie krzyża wykonany ze srebra, srebrna monstrancja, kielich, ampuły. Zasoby ksiąg liturgicznych nie powiększyły się. Duchowni posiadali *Biblię*, dzieło *Summa Angelica*, Św. Augustyna *De civitate Dei*, *Liber Homiliarum*, Rocardiego w sześciu tomach, katechizm, uchwały synodów polskich. *Postylle* Białobrzeskiego, dzieło Alquina w trzech księgach, *Biblię* łacińską, mszał rzymski, graduał, brewiarz rzymski. W parafii przechowywano księgi metrykalne – chrztów od 1631 r., małżeństw od 1597 oraz zgonów od 1639 r.

Plebanem w Tarnowie był cysters wągrowiecki, ksiądz Łukasz z Niestronna (Niestonnensis). Parafia w Tarnowie Pałuckim obok mających siedzibę w Panigrodzu i Wągrowcu była jedną z nielicznych w dekanacie łekneńskim, które inkorporowano do klasztoru wągrowieckiego [AAG, E 3, k. 70v-71, 117-128].

Wizytacja archidiakona Adama Leśniewskiego, przeprowadzona parę lat po wielkich epidemiach nie odzwierciedla istotniejszych zmian w kościele po tych wydarzeniach. Kościół był budowlą drewnianą, w którego wnętrzu znajdowały się dwie altarie, nie posiadające żadnych zapisów fundacyjnych i legatów. Aparatura kościelna to: monstrancja srebrna, dwa kielichy, patena, osiem alb, siedem humerałów, siedemnaście obrusów, dziesięć korporatów, pięć ampuł. W kościele znajdowały się mszał rzymski, agenda, graduał, psalterz, procesjonał oraz różne księgi (*libri variis*). O konsekracji kościoła informowała tablica zapewne z napisem, o czym wspominają akta wizytacji kanonicznych z następnego stulecia. Dzień dedykacji kościoła obchodzono w najbliższą niedzielę przed św. Michała. Beneficjum parafialne trzymał przeor klasztoru wągrowieckiego [AAG, E 2 b, k. 146-148].

Wizytacja nie wymienia z imienia plebana tarnowskiego i krótko informuje, że rezydował w klasztorze w Wągrowcu. Plebana zastępował administrator (komendarz?).

Polonia Maior – fontes

Terytorialny zasięg parafii w zasadzie się nie zmienił. Wymieniono wsie podobnie jak u Łaskiego i wizytacji Wincentego de Seve – pominięto jedynie Klasztorzek, który wówczas był już wsią opustoszałą.

W kasie parafialnej doliczono się 100 fl.

Opis parafii tarnowskiej zawarty w wizytacji z 1712 r., przeprowadzonej przez Józefa Kraszkowskiego [AAG. E 9 a, k. 180v n.] podaje, że proboszczem był Stefan Owiński, zakonnik, cysters z opactwa w Wągrowcu.

W kościele znajdowały się trzy altarie: Najświętszej Marii Panny, św. Małgorzaty i św. Mikołaja.

Terytorialny zasięg parafii w zasadzie się nie zmienił. Wśród wsi należących do parafii wymieniono Tarnowo, Krosno, Bukowiec, Rgielsko, Nową Wieś, Michorzewo, Durowo, Kobylec. Pominięto już Klasztorzek, który zapewne był osadą opustoszałą.

Przy kościele w kompleksie zabudowań znajdował się dom plebana, folwark (*allodio*), nowa szkoła, którą zarządzał minister (przełożony) Walenty Krzywaczewski. Cytowana wizytacja w zasadzie nie wnosi żadnych nowych informacji o wyposażeniu świątyni, zasobie ksiąg liturgicznych, prawie patronatu, zasięgu terytorialnym, uroczystościach religijnych (dzień dedykacji kościoła przypadał na najbliższą niedzielę po św. Mateuszu). Wizytacja została przeprowadzona po latach wielkich zniszczeń wojennych i epidemii, które nawiedziły całą niemalże Wielkopolskę. Te wydarzenia jednak nie znalazły odzwierciedlenia w tym źródle.

Józef Kraszkowski parafię tarnowską wizytował 5 marca 1727 roku [AAG, E 15, k 523-528.]. Kościół posiadał cztery ołtarze, z których trzy określono jako *eleganckie*. Były to: altaria św. Anny stojąca koło chrzcielnicy, ołtarz Najświętszej Marii Panny (główny) z Matką Boską Koronowaną i wyobrażeniami aniołów, ołtarz św. Mikołaja z piętą, przedstawieniem patrona w srebrnej infule, paliuszu, trzymającego księgę srebrną i także globus. Na ołtarzu znajdowały się wota. Ołtarz św. Małgorzaty posiadał zapewne rzeźbę. Święta w rękę trzymała srebrną palmę. Na ołtarzu znajdowała się tablica z wotami. Wspomniany na wstępie ołtarz św. Anny ze srebrną lutnią określono jako stary.

W świątyni przechowywano trzy srebrne kielichy, patenę, monstrancję z wyobrażeniem proroka, srebrny pacyfikał, krzyż z relikwiami, szaty liturgiczne. Wspomniano o trzech dzwonach, czwartym *in superficie ecclesia choro*.

W tej wizytacji odnajdujemy bardzo ważną wiadomość o istnieniu w Tarnowie Pałuckim domu klasztornego położonego nad brzegiem jeziora, już zniszczonego. Ponadto zgodnie z formularzem opisano dwupokojowy dom plebana, wyreperowany przez komendarza, drugi dom koło placu plebańskiego, organistówkę. Wizytator podał, że we wsi istniał szpital. Przy świątyni parafialnej przebywali klerycy świeccy, którzy zapewne wyręczyli plebana w Służbie Bożej i prowadzili działalność duszpasterską nie wymagającą najwyższych święceń kapłańskich (prezbiter). Ta zasada współistnienia w obsadzie personalnej kościołów inkorporowanych do wspólnot klasztornych duchownych świeckich zauważalna jest niemalże we wszystkich parafiach, w których prawo patronatu przysługiwało *szarym mnichom*. Święto dedykacji przypadało na pierwszą niedzielę po św. Mateuszu Apostole.

Krótką wzmianką o usytuowaniu dawnego klasztoru cysterskiego (*domus monasterii*) nad brzegiem jeziora (*ad rippam lacus*) jest jedną z nielicznych informacji o jego lokalizacji na terenie wsi Klasztor.

Bardzo interesujące informacje o parafii tarnowskiej przekazano w wizytacji Franciszka Tańskiego z 1811 roku. Są one szczególnie ważne gdyż wizytacja objęła wszystko, co było związane z cystersami i ich pobyt w tej parafii [AAG, E 34, K 221-224v]. Kościół opisano jako drewniany, budowany w blochy, z zewnątrz obity tarcicami z dobudowaną zakrystią i kruchtą. Dach kościoła był drewniany i *dużo nadwyrężony*, nie było funduszków na jego remont. Wizytator w zakrystii zauważył tablicę upamiętniającą konsekrację świątyni przez biskupa tytularnego, enneńskiego i sufragana poznańskiego w 1493 roku [Eubel C., *Hierarchia Catholica Medii Aevii*, ed. Altera, t.: 1431-1503, s. 81 zna biskupa tytularnego Aenne (Enne) w Tracji Alebrta de Sochnezano z zakonu dominikanów z 1494 r.]. Dzwonnica była drewniana, obita deskami, nadpsuta i zawieszono na niej trzy dzwony. Cmentarz ogrodzono kamieniami. Stojące blisko kościoła budynki o bliżej nieznanym przeznaczeniu groziły niebezpieczeństwem.

Wewnątrz świątyni znajdowała się podłoga z tarcic. Okna nie były okratowane. Jego wystrój i wyposażenie stanowiły cztery ołtarze, w tym dwa nie konsekrowane. Były to ołtarze wielki i św. Małgorzaty. Na altariach od dawna zawieszono tablice i wota. Tylko jedna tablica posiadała napis, którego wizytator nie przytoczył. W kościele, we wnętrzu nie chowano zmarłych. Przekaz ten ma ważne znaczenie w kontekście wyników archeologicznych prac eksploracyjnych prowadzonych w końcu XX w., w czasie których znaleziono w świątyni pochówki ludzkie.

Polonia Maior – fontes

Zakrystię opisano jako budowaną w blochy z dwoma okienkami i przybudowano do głównej bryły architektonicznej.

Część wizytacji poświęcona aparaturze ołtarzowej, szatom liturgicznym i innym przedmiotom wymienia: monstrancję, trybularz i lampę wiszącą, kociołek do chrzcielnicy, lichtarze, krzyż procesjonalny, ambonę, konfesjonał, ornaty wraz z szafą do ich przechowywania, mensę w zakrystii, ławki, osiem chorągwi, trzy obrazy do niesienia w procesji.

W dalszej części wspomniano o altarii Najświętszej Marii Panny, zapewne z obrazem z wizerunkiem Madonny w sukience srebrnej. Ołtarz św. Mikołaja przedstawiał patrona świątyni ze srebrnymi atrybutami (infuła, pastorał, paliusz i księga). Istniały także obrazy św. Barbary, św. Małgorzaty z paskiem i srebrną palmą. Wota złożone przez wiernych były srebrne i ważyły cztery grzywny. Franciszek Tański wymienił także trzy *portatele*, kropielnicę oraz pozytyw do grania.

Do tego czasu w parafii znajdowały się dwa wielkie mszały w formatach *octo* i *quarto*. Metryki chrztów, ślubów i zgonów prowadzono od 1738 roku. Wizytator nie omieszkiał zaznaczyć, że procesje parafialne odbywały się w święto dedykacji kościoła i w dzień patrona – św. Mikołaja (6 grudnia). Wówczas wystawiano monstrancję z Najświętszym Sakramentem. Procesje przechodziły po cmentarzu i wokół kościoła.

Plebania była budowlą w blochy, wylepianą gliną i nakryta słomianym dachem. Dom organisty był zniszczony. Obok wznosiła się stara zrujnowana stodoła, chlewik, *sypanie* do zboża oraz drewniane stajnie.

[plebani]

1724 r. – Urban Rzezacki, cysters z Wągrowca, AAG, E 23, k. 17;

1760 r. – Henryk Madroszek, cysters z klasztoru w Łeknie, ADWł., Wiz 32, s. 15;